

PALLAG MÁRTA | művészettörténész
Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár
pallag.marta@mnm.hu

SOLTÉSZ FERENC GÁBOR | numizmatikus
Magyar Numizmatikai Társulat
nummis9@gmail.com

A Bláthy Ottó Titusz nevére vert Wahrmann-érem

ABSZTRAKT | A Magyar Tudományos Akadémia fennállásának két évszázada során jelentősen segítette a műszaki tudományok kibontakozását is. E tevékenység fontos része tudósaink, mérnökeink és szakembereink munkásságának díjazása. A kereskedelem és az ipar területén elérhető legrangosabb akadémiai elismerés az 1897-ben alapított Wahrmann-díj. A mecénás Wahrmann Mór a dualizmus korának egyik legjelentősebb nagykereskedője és politikusa volt. Végrendeletében nagy összeget hagyott közérdekű célokra, és ennek egy részét alapítvány formájában a Magyar Tudományos Akadémia kezelte. Az 1897 és 1933 között háromévente adományozott díjhoz pénzjutalom vagy az azzal egyenértékű, névre szóló, nagy méretű aranyérem járt jutalmul. Az érmet mindössze négy díjazott kérte, de ezek közül jelenleg csak a kiváló gépészmérnök, Bláthy Ottó Titusz számára 1909-ben adományozott példányt ismerjük. Az unikális érem 2021-ben, vásárlás útján került a Nemzeti Múzeum Éremtárába.

KULCSSZAVAK | Wahrmann Mór, Wahrmann-érem, Bláthy Ottó Titusz, Magyar Tudományos Akadémia, Akadémiai díjérem, Anton Scharff

MÁRTA PALLAG | art historian
Hungarian National Museum, Coins Collection
pallag.marta@mnm.hu

FERENC GÁBOR SOLTÉSZ | numismatic
Hungarian Numismatic Society
nummis9@gmail.com

The Wahrmann Medal Cast for and Awarded to Ottó Titusz Bláthy

ABSTRACT | Over the course of the past two centuries, or in other words, roughly since its founding, the Hungarian Academy of Sciences has made a substantial contribution to the advancement of engineering sciences. Rewarding our scientists, engineers, and experts for their contributions is a crucial aspect of this endeavor. The Wahrmann Prize, created in 1897, is the most esteemed academic honor in the field of trade and industry. Patron Mór Wahrmann was a prominent politician and trader during the dualist era. In his will, he bequeathed a sizeable amount of money for public use, some of which was managed as a foundation by the Hungarian Academy of Sciences. Between 1897 and 1933, the prize was given out every three years, and it came with a monetary grant or its equivalent in the form of a personalized, huge gold medal. Only four recipients requested the medal; the only one we know of was given to renowned mechanical engineer Ottó Titusz Bláthy in 1909. The Hungarian National Museum purchased this unique medal in 2021.

KEYWORDS | Mór Wahrmann, Wahrmann Medal, Ottó Titusz Bláthy, Hungarian Academy of Sciences, Academic Award Medal, Anton Scharff

A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára a 2021-es év utolsó napjaiban, magánszemélytől történt vásárlás révén egy unikális éremmel gyarapodott, mégpedig a neves gépészmérnök, Bláthy Ottó Titusz nevére vert Wahrmann Mór-díjéremmel. Az érem először 2022 februárjában, a múzeum *A hónap kincse* címet viselő kamarakiállításán szerepelt. A kísérő katalógus¹ röviden ismertette a díjérem történetét és szólt a díjazott személyéről, részletes elemzésére azonban akkor nem nyílt lehetőség.

A Wahrmann Mór-jutalomérmét az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó évtizedeiben a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: MTA) adományozta a hazánk kereskedelmének vagy iparának fellendítésében kimagasló eredményeket elérő szakemberek számára. Az 1897–1915 közötti díjazások alkalmával mindösszesen négy érem került átadásra. Az érmekeket a körmőcbányai Magyar Királyi Pénzverőhivatalban verték dukát finomságú aranyból, 80 mm átmérővel és 372–373 gramm közötti súlyban. Mivel a világháború után az MTA áttért egy jóval szerényebb kivitelű éremtípus adományozására,² a Wahrmann-díjérmek ún. első szériája lezártnak tekinthető. A négy darab elkészült érem közül három jelenleg ismeretlen helyen lappang, vagy megsemmisült, tehát a Bláthynek adományozott érem ennek a típusnak az egyedüli példányát képviseli, ezért unikálisnak tekinthető.

Wahrmann Mór alapítványa

A kiegyezést követően Magyarországon jelentős fejlesztések valósultak meg az ország gazdasági fellendülése következtében. A sokrétű feladatok megoldásán dolgozó szakemberek elismerésére elvileg lehetőség volt az Akadémia általános díjazási rendszerében már a 19. század közepétől, de egy igazán rangos és specifikus szakmai díj megszületésére 1893-ig, a Wahrmann Mór Alapítvány létrejöttéig várni kellett.

Wahrmann Mór³ (1832–1892) egy a 18. század óta Magyarországon élő zsidó család gyermekeként született Pesten. Tanulmányait követően tizenöt esztendőskorától édesapja textilkereskedő cégének vezetésében vett részt, majd a bankszakmában alapítottak közös vállalkozást. Apja halála után hamarosan ismert és tehető üzletemberré vált, s ugyanakkor a Deák Ferenc köré csoportosuló politikusok köréhez csatlakozott. 1869-től nyolc cikluson keresztül a Lipótváros parlamenti képviselője volt. 1875-ben pénzügyminiszternek jelölték; az MTA levelező tagjává választották. Pályáját számos formában végigkísérte a mecénatúra.

1 PALLAG 2022.

2 SOLTÉSZ–SOLTÉSZ 2014, 1318–1324.

3 VÖRÖS 1995, 22–30; FRANK 2006.

Pártoló tagja volt különböző tudományos, gazdasági, sőt művészeti társulatoknak is. Végrendeletében 100 000 forintot jótékonyági és 50 000 forintot kulturális célokra különített el.⁴ Az MTA-ra 10 000 forintot hagyományozott – mint alapítványi tőkét. Az Akadémia ekkor ötagú bizottságot jelölt ki az intézkedés végrehajtására, jogtanácsosaként pedig dr. Weinmann Fülöp (1839–1911) királyi közjegyzőt nevezte meg. Az alapítvány ügyében tett első lépés dr. Weinmann 1893. április 4-i levele volt.⁵ Az MTA április 24-i összes ülése⁶ ekkor bizottságot küldött ki az alapítvány szabályzatának elkészítésére, mely szabályzatot a május 29-i összes ülése hagyta jóvá. Ugyanezen a napon az Igazgató Tanács bejelentette az alapítványt az új adományok, hagyományok és alapítványok között. Az elfogadott szabályzat⁷ kimondta, hogy az alapítvány Wahrmann Mór nevét fogja viselni; valamint kamataiból minden harmadik évben (hat-hat évenként az ipar és kereskedelem terén szerzett érdemekért) – a II. (történeti, hadtörténelmi, archeológiai és nemzetgazdasági) és III. (matematikai és természettudományi) osztály által kiküldött bizottság előterjesztése alapján – az MTA nagygyűlésén kétezer korona jutalmat készpénzben vagy hasonló értékű aranyérem formájában ítélnek oda azoknak a magyar állampolgároknak, akik az ipar és kereskedelem területén a tudomány előbbre vitele, gyakorlati találmányok, szerkezetek vagy szervezetek és intézmények fejlesztésével, felvirágoztatásával a vizsgált időszakban a legnagyobb érdemeket szerezték. Az elfogadott alapítványi szabályzatot június 5-én küldték el dr. Weinmann-nak.⁸

A díjazás folyamata és az érmek készítéstörténete

Az akadémiai bizottság a díj soros szakágát a tárgyévet megelőző nagygyűlésén hagyta jóvá, majd a tárgyév elején a főtitkár kérte fel a II. és III. osztályt az illetékes bizottsági tagok kiküldésére. A kiküldött tagok nevét, a bizottság megalakulását egy-egy összes ülésen jelentették be. Miután a bizottság részletesen értékelte az egyes jelöltek munkásságát, megszületett a végső döntés a díjazotról. A bíráló folyamatának jegyzőkönyvét elküldték a főtitkárnak, és azt az ünnepélyes nagygyűlés előtti összes ülésen a bizottsági elnök felolvasta, majd szavaztak a javaslatról. A kitüntetett neve hivatalosan először a nagygyűlés főtitkári

4 *Pesti Napló*, 1893. március 11., 2.

5 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár (a továbbiakban: MTA KIK Kt.) Régi Akadémiai Levéltár (a továbbiakban: RAL), 189/1893. Dr. Weinmann Fülöp királyi közjegyző Wahrmann Mór 10.000 forintos alapítványa ügyében.

6 Az „összes ülés” az MTA működésének irányításával, a szükséges döntések meghozásával foglalkozó, rendszeresen ülésező, választott tagokból álló testület. Az akadémia 1949-es szocialista átszervezéséig létezett.

7 KÓNYA 1994, 228–229.

8 MTA KIK Kt. RAL, 278/1893. A Wahrmann-alapítvány szabályzata.

jelentésében került említésre. A díjazott ezután levélben értesült a megtiszteltetésről, ugyanakkor feltették számára a kérdést, hogy készpénz vagy érem formájában szeretné-e átvenni a díjat. Az előbbi esetben a díjazás egyszerűen teljesíthető volt, hiszen egy gratuláló levél kíséretében csak ki kellett állítani az utalványt és az oklevelet; az utóbbi esetben azonban szükség volt az adományozható, egyedi kialakítással névre szóló éremre, melyet a gratuláló levél és az oklevél kíséretében eljuttathatnak a díjazottnak. Amikor az 1897. évi nagygyűlésen bejelentésre került Mechwart András díjazása, hamarosan kiderült az is, hogy Mechwart a Wahrmann-díjat érem formájában kívánja átvenni. Az akadémiai bizottságnak tehát el kellett indítania az érem megrendelésének folyamatát. Mintaadó példaként nyilvánvalóan a már meglévő, akadémiai díjérem szolgálhatott. Ennek kompozíciója

egyszerű volt, előlapján az Akadémia címerével és jelmondatával, hátlapján pedig babérkoszorú által övezett üres éremmező a díjazott nevének fenntartva (1. kép). Verőszerszámait Böhm József Dániel 1856-ben készítette el, és az érmet az Akadémia 1858-tól osztotta ki. Az új éremnek azonban megjelenésében jóval reprezentatívabbnak, anyagában értékesebbnek kellett lennie, továbbá árnyaltabb funkciót kellett betöltenie. Ezt a törekvést tükrözi a megbízásra felkért éremművész személye is, hiszen aligha találhattak volna e feladatra rangosabb és alkalmasabb mestert, mint Böhm József Dániel egykori tanítványát, a pályája csúcspontjára elért, kiváló éremművészt, a bécsi Pénzverő Hivatal Vésnökakadémiájának vezetőjét, Anton Scharffot (1845–1903). Művészi minőség, szakmai tapasztalat és az éremművészet széles spektrumában megmutatkozó rendkívüli termékenység jellemezte Scharffot, akit – honyi érmészek hiányában – gyakran kértek fel magyar témájú érmek készítésére is.

Az éremkészítés folyamata megismerhető a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában szerencsésen megőrzött írásos forrásokból.⁹ A művészt az MTA részéről Czizler Győző

1. kép. A Magyar Tudományos Akadémia első díjérme, 1856, vert, bronz, 32 mm, Böhm József Dániel terve, Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, ltsz. MNM ET.C.R.III.710.

9 MTA KIK Kt. RAL, 265/1897. Wahrmann-érem ügye; MTA KIK Kt. RAL, 274/1897. A Wahrmann-féle 1000 forintos aranyérem dolgában kiküldött bizottság jegyzőkönyve; MTA KIK Kt. RAL, 317/1897. Érem

úgy kellett megoldania, hogy az alkalmanként változtatható legyen. A bizottság az érem rajzos tervezetét június 15-i határidővel kérte bemutatni.

Scharff május 21-én visszaigazolta a felkérést és a mellékelt fénykép kézhezvételét (2. kép). Határidős munkáira hivatkozva azonban jelezte, hogy a tőle várt rajzot június 15-ig nem tudja megküldeni. Június 12-én mégis küldött egy előlapi vázlatot – felül egy budai látképpel, jobb szélén az Akadémia épületével. Középre került a mindenkori jutalmazott nevének fenntartott mező, alulra pedig egy kősziklán trónoló, tükröt tartó szfinx és egy babérfa. Az Akadémia nevét a szfinx melletti napsugarak közé helyezte el Scharff. Szily Kálmán főtitkár azonban nem tartotta szerencsés választásnak az oroszlantestű mitikus alakot. Az éremmel az ipar és a kereskedelem terén szerzett kiváló érdemeket kívánták jutalmazni, és a szfinxet inkább a tudományos kérdések bűvárainak szánt éremre tartották volna megfelelőnek. Ezért megkérték a művészt, hogy cserélje le a szfinxet Vulcanus és Mercurius alakjaira. Scharff június 18-án küldte vissza a főtitkári kívánság szerint átalakított vázlatot.

Innentől kedve már csak Scharff leveleiből alkothatunk képet a történetekről. Az osztrák művész december 4-én a verőszerszám elkészítésének technikai problémáival foglalkozott. Aggodalmát fejezte ki, miszerint a cserélhető névtáblákhoz szükséges névtér kialakítása során a verőszerszám meggyengülhet, esetleg tönkre is mehet. Közölte továbbá, hogy amennyiben az érmet Körmöcbányán kívánják veretni, fel kell kerülnie az éremre a KB verdejelnek. Felvetette egy előverőszerszám készítésének lehetőségét is; bár úgy gondolta, hogy végül az arany puhasága miatt nem lesz rá szükség. Jelezte, hogy az említett kérdések tisztázása után tudja a munka befejezésének dátumát megadni. Az MTA ekkor árajánlatot kért az érem verésére a körmöcbányai Magyar Királyi Pénzverőhivataltól. A verde december 9-én válaszolt. Scharff ugyanezen a napon az előlapi szerszám készítése közben történt (nem részletezett) malorról számolt be. Panaszolta, hogy a 80 mm-es átmérő miatt a munkavégzés nehézkes, felesleges időráfordítást igényel.

A levelezésből határozottan érződik, hogy még a tapasztalt mestertől is milyen nagy odafigyelést igényelt ennek az éremnek az elkészítése, hiszen abban az időben ez az érem volt a legnagyobb átmérőjű és súlyú, verési technikával készített aranyérem – amelyet ráadásul ún. névtáblafészekkel láttak el, s ehhez külön kellett elkészíteni a díjazott nevét hordozó tábla verőszerszámát, majd beilleszteni azt a megfelelő helyre. A számos technikai kihívás ellenére a munka jól haladt, így december 15-én Scharff megírta, hogy a szerszámok határidőre elkészülnek; továbbá azt, hogy a hátlapi szerszámok újragyártása esetén 150 forint többletköltséget fognak felszámolni. Kérte, hogy az év vége miatt ne kelljen elküldenie a szerszámokat, hiszen Körmöcbányán sem fognak dolgozni. Levelében említést tett

arról, hogy járt nála dr. Károly[i]¹³ a Hof- u[nd] Staats Archivból, aki szerint az „IPAR” és „KERESKEDELEM” szavak közé a kötőjel helyett „ÉS”-t kellene tenni. A december 28-i levél megkönnyebbülést és örömet tükröz: Scharff megkapta a határidő-hosszabbítást, s miután a kötőszó beiktatását a vezetőség elvetette, a szerszámon sem kellett módosítania. Az MTA 1898. január 19-én elküldte Mechwart érmének előrendelését Körmöcbányára. A művész 1898. február 16-i levele szerint az anyagiakat rendezték, köszönettel vette a pénzes utalványt; egyidejűleg benyújtott egy 66 osztrák forint értékű pótszámlát, és kérte, hogy kiállítási célra verjenek két név nélküli érmet ezüsből Körmöcbányán. A pótköltségeket az MTA jóváhagyta és február 17-én utalványozta. Egy név nélkül vert ezüst próbaveret megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának gyűjteményében.¹⁴

Anton Scharff éremterve

A vázolt bravúros technikai megoldások miatt az érme első példányának elkészültét nagy várakozás előzte meg. A Ganz gyár igazgatójának nevére vert díjéremről 1898 februárjában fényképekkel illusztrált hír jelent meg a *Vasárnapi Ujságban*.¹⁵

Előlapjára az Akadémia címer-allegóriáját követő ábrázolás került: Hébé egész alakos, szemből ábrázolt képe, bő redővetésű öltözetben, fején babérkoszorúval.¹⁶ Magasra emelt jobbában serleget tart, balját pedig egy ovális, középen magyar címerrel és allegorikus jele- netekkel díszített pajzsos nyugtatja. Fent középen látható Magyarország allegorikus ábrázo- lásaként egy kitárt szárnyú sas, amint a Hébé által felé nyújtott serleghez száll. A háttérben fellegekkel borított ég és sziklás táj elmosódó részlete látható. Lent jobbra A•SCHARFF jelzés olvasható. Fent középen felirat hét sorban: A / MAGYAR / IPAR- / KERESKEDELEM / TERÉN / SZERZETT ÉRDEM / JUTALMÁUL.

A hátlap ábrázolás kompozícióját vertikálisan két részre tagolja egy babéragdíszes szalag, közepén a díjazott nevének fenntartott üres mezővel. A szalag felett madártávlati látkép rajzo-

13 Dr. Károlyi Árpád (1853–1940) történész, levéltáros.

14 A Magyar Pénzverő 1974-ben történt hivatalos átadása révén került a gyűjteménybe.

15 *Vasárnapi Ujság*, 1898. február 27., 142.

16 A Johann Nepomuk Ender (1793–1854) festményén szereplő allegorikus ábrázolás nőalakja, a klasszicizáló megformálású, szembenéző figura eltér az érmen ábrázolt nőalaktól. Az érmen szigorú tekintetű, fejét a kehely felé elfordító női portrét látunk. Scharff munkamódszeréről tudjuk, hogy általában élő modell alapján készült vázlatait használta fel érmeihez. A Wahrman-érem előlapján Hébé nőalakja, arca, ruhája és hajviselete – az alakja mögött lágyan szétbomló hosszú, szabadon hullámozó hajtömeg – megegyezik a Scharff korábbi érmein is feltűnt nőmodellekkel. Ugyanilyen a művészet allegorikus nőalakja a müncheni művészeti kiállításra készített csegely formájú, zománcdíszes arany díjérmén (1897) vagy a drezdai művészeti kiállítás alkalmára a város díjaként készített érme főalakja, Drezda allegorikus nőalakja (1896).

A Bláthy Ottó Titusz nevére vert Wahrmann-érem

lódik ki a Duna folyamával és a Lánchíddal, jobbra az Akadémia palotája a pesti oldalon, balra a Várhegy a királyi palotával. Az érem alsó mezőjében a jobb vállán pörölyt tartó Vulcanusnak, a tűz és a kovácsmesterség istenének félalakja látható mint az ipar jelképe, mellette Mercurius – a kereskedők védelmezője –, fején szárnyas kalappal, baljában caduceusszal. Kettőjük között köves talajba gyökeret eresztő – a dicsőséget és az érdemet jelképező – fiatal babérfa látható, amely egybekapcsolja az alsó és felső éremmezőt. Lent közepén K•B• (Körmöcbánya) verdejel. Jobb oldalon felirat olvasható öt sorban: A MAGYAR / TUDOMÁNYOS / AKADÉMIA – kissé lejjebb: WAHRMANN / MÓR – ÉRME.

Az alapítvány díjazottjai

Év	Díjazott	Jutalmazott érdem	Jutalom
1897	Mechwart András	a magyar ipar felvirágoztatása és a magyar gépészmérnöki kar keletkezése körül szerzett érdemeiért	névre vert aranyérem
1900	Bezerédj Pál	a magyar selyemtenyészítés körül szerzett érdemeiért	névre vert aranyérem
1903	Pollák Antal Virág József	a betűíró gyorstávíró feltalálásáért	pénzdíj
1906	Jálics Ferenc	a borkereskedelem terén szerzett érdemeiért	pénzdíj
1909	Bláthy Ottó Titusz	elektrotechnikai gépszerkesztő mérnöki működéséért	névre vert aranyérem
1912	Hospotzky Alajos	a magyar hajózás és a vízi utak szabályozásáért	pénzdíj
1915	Borbély Lajos	a vasipar terén és a szociális béke érdekében kifejtett tevékenységéért	névre vert aranyérem
1918	Kvassay Jenő	Duna-szabályozási munkásságáért	pénzdíj
1921	Kandó Kálmán	új villamos vontatási rendszer kidolgozásáért, az elektromos lokomotívok szerkezetének tökéletesítéséért	a pénzdíj visszaadása után névre véssett Böhm-féle díjérem
1924	Russó Illés	a Haditermény Rt. működtetéséért	névre véssett Böhm-féle díjérem
1928	Weiss Manfréd báró	a magyar ipar felvirágoztatásáért végzett munkájáért	névre véssett Böhm-féle díjérem
1930	Popovics Sándor	a Nemzeti Bank szervezéséért, a bank kamat- és hitelpolitikájának irányításáért	névre véssett Böhm-féle díjérem
1933	Spiegl Béla	a bauxitcement előállításáért és emberöltőnyi cementipari munkásságáért	névre véssett Böhm-féle díjérem

A monarchia időszakában, 1897–1918 között tehát nyolc jutalmazás történt, de ezek közül csak négy alkalommal került sor az aranyérem átadására. Az adományozási aktust – az ügy fontosságának megfelelően – ünnepélyessé kívánták tenni, alkalmául az összes ülést választották. Az ünnepélyes átadásra¹⁷ mindössze egyetlen alkalommal került sor, 1898. február 21-én, Mechwart András (1834–1907) gépészmérnök díjazásakor. Bezerédj Pál, Bláthy Ottó Titusz és Borbély Lajos esetében az ünnepélyes átadások elmaradtak. Bezerédi Bezerédj Pál gróf (1840–1918) mezőgazdász, a selyemtenyésztés országos felügyelője kitüntetések nem fogadott el, ezért az MTA vezetősége hiába tervezte az 1900. október 8-ra összehívott ülésen¹⁸ átadni a díjérmet, Bezerédj, miután nem kedvelte a protokolláris eseményeket, kihátrált belőle. Az ülésen nem jelent meg, levélben köszönte meg az érmet, egyben bejelentette, hogy 2000 koronát ajánl fel nagybátyja, Bezerédj István élet- és jellemrajzának megírására.

Bláthy számára az érmet 1909. június 16-án egy küldönc kézbesítette.

Köveskällai Borbély Lajos (1843–1923) kohómérnök, gazdaságpolitikus, a Gyáriparosok Országos Szövetségének, a Magyar Közgazdasági Társaságnak és a Magyar Bánya- és Kohóvállalatok Egyesületének tagja a nemzetgazdaságnak tett szolgálatai elismeréséül kapta meg az Akadémiától a Wahrmann-díjat. Érmének ünnepélyes átadását az 1915. november 29-i összes ülésre tervezték.¹⁹ Ehelyett a jelzett időpontban mindössze annyi került bejelentésre, hogy a díjazott – gyengélkedése miatt – nem tud megjelenni, az érmet Berzeviczy Albert elnök úr előzőleg már személyesen átadta. Bezerédjhez hasonlóan ő is átutalt 2000 koronát az MTA-nak, költségtérítésre.

Bláthy 1909. évi jutalmazása

Bláthy Ottó Titusz (1860–1939) gépészmérnök korszakalkotó munkássága kiterjedt az erősáramú elektrotechnika csaknem egész területére. Szakmai sikereinek egyik legnevezetesebb fejezete a Déri–Bláthy–Zipernowsky-féle, parallel kapcsolt transzformátorokra alapított áramelosztó rendszer kidolgozásában való részessége. Ez a rendszer a modern elektrotechnika alapkövének tekinthető, melyet először 1885-ben, a budapesti Országos Kiállításon mutattak be. Ez alapján létesültek gyors egymásutánban 1886-ban a luzerni, római, livornói, milánói, majd a marienbadi, bécsi, budapesti villamostelepek. Közismert továbbá, hogy Bláthy volt az első, aki váltóáramú wattmérőt szerkesztett, és az egyenáramú gépeknél sikerrel alkalmazta a hornyolt vasba fektetett armatúratekerceket azért, hogy a mágneses ellenállást csökkentse.

17 *Akadémiai Értesítő* 9, 1898, 145–146.

18 *Akadémiai Értesítő* 12, 1901, 205–206.

19 *Akadémiai Értesítő* 26, 1915, 686–687.

A Bláthy Ottó Titusz nevére vert Wahrmann-érem

3. kép. A Bláthy Ottó nevére vert Wahrmann-érem, 1909, vert, arany, 80 mm, Anton Scharff terve, Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, ltsz. MNM ET.C.2022.1.1.

Bláthy szakmai tekintélye – bár mindvégig a budapesti Ganz villamossági gyár mérnökkarában dolgozott – rendkívül széles körben érvényesült. Elektrotechnikai, gépészmérnöki munkásságát bőven övezték hazai és külföldi elismerések. Amikor Róma városa elektromos telepeinek tervezésében és fejlesztésében meghatározó szerepet töltött be, ennek elismeréséül 1907-ben az olasz király, III. Viktor Emánuel az Olasz Korona-rend tiszti keresztjével tüntette ki. Az amerikai és európai szaklapok a legnagyobb elismerés hangján emlékeztek meg Bláthy felkészültségéről. A londoni *Institution of Civil Engineers* több ízben avatta Bláthyt szakmájának elsőrangú művelőjévé. Az ún. tört horonyszámú tekerceseléséért 1900-ban a párizsi világkiállításon nagydíjat nyert. 1908-ban I. Ferenc József magyar királyi udvari tanácsosi címmel ruházta fel.

A következő évben, május 2-án a Magyar Tudományos Akadémia ünnepi közgyűlésén Wartha Vincze akadémiai másodelnök bejelentette a Wahrmann-díj odaítélését Bláthy Ottónak.

A díjazott számára a kérdést – miszerint díjérmet, avagy készpénzt kíván-e átvenni – a kialakult gyakorlat szerint Heinrich főtitkár május 1-jére dátumozott értesítő levelében²⁰ tette fel. Bláthy május 6-án egy általa aláírt, de szemmel láthatóan egy írnok által készített, gyönyörű, kalligrafikus válaszlevélben²¹ köszönte meg a Wahrmann-díjat, amelyet érem

²⁰ MTA KIK Kt. RAL, 235/1909. Értesítés Bláthy Ottónak.

²¹ MTA KIK Kt. RAL, 247/1909. Köszöni a Wahrmann-jutalmat / Összes ülés elé.

formájában kívánt átvenni. A levél kézhez vétele után a főtitkár haladéktalanul megrendelt²² a körmöcbányai verdénél egy aranyérmet „BLÁTHY OTTÓ TITUSZNAK 1909” felirattal²³ (3. kép) és 4 darab ólomlenyomatot.²⁴ A főtitkár az 1909. május 24-i összes ülésen jelentette be,²⁵ hogy Bláthy a Wahrmann-jutalmat érem formájában óhajtja átvenni.

Az érem paramétereinél az MTA 1898. február 7-i rendelete volt a precedens (az átmérő 80 mm, vastagság 4 mm, súly 372 g). Verése előtt azonban a megrendelő ólomlenyomaton kívánta ellenőrizni a majdani érem megjelenését. A feliratnak domború betűkkel kellett látszódnia, amit egy cserélhető betétlappal²⁶ (*Einsatz*) kellett megoldani. A verőtövek²⁷ letétként a verdében maradnak.

Az elkészített érmet a számlával (terhelvényel) együtt június 9-én postázta a verde. A számla végösszege három tételből tevődött össze: aranyár 1207 K 54 f, verési díj 12 K, felirati betűdúcok elkészítése 8 K 80 f, összesen: 1228 K 30 f. E számlázási mód lényegesen eltért a korábbiaktól, mert akkor az aranyárért 20 koronásokat kértek, csak a többi tételt lehetett folyópénzzel kiegyenlíteni. A változás oka a PM 1889/1908 sz. rendelete volt, amely előírta, hogy az érmek és plakettek nemesfém anyagát a pénzverő szolgáltatja, a fizetés pedig törvényes pénzzel történik.

Az érmet Bláthyhoz június 16-án egy küldönc vitte el, aki az átvételkor az alábbi szövegű, autográf elismervényt²⁸ állította ki:

„Budapest, 1909. VI. 16.

Méltóságos Dr. Heinrich Gusztáv úrnak

Magy. Tud. Akadémia főtitkára

Budapest

Ezennel elismerem a küldönc útján hozzám érkezett Wahrmann arany érem átvételét,

és maradok kiváló tisztelettel őszinte híve: Bláthy.”

22 MTA KIK Kt. RAL, 257/1909. A főtitkári hivatal értesítése Körmöcbányára, megrendeli Bláthynek az érmet.

23 A névmező évszáma eltér a többi háromtól („M.T.A. Mechwart Andrásnak / MDCCCXCVII.; Bezerédj Pál MDCCCC; Borbély Lajosnak MDCCCXV”), mivel azt nem római számokkal, hanem arab számokkal kérték.

24 A lecsapat egy puha fémből (ón, ólom) készült egyoldalas veret, amely alkalmas a majdani érem megjelenésének ellenőrzésére úgy, hogy a verőszerszámot nem teszik ki komoly igénybevételnek.

25 *Akadémiai Értesítő* 20, 1909, 401.

26 Ez egy bevett és takarékos megoldás volt az azonos éremképű, de eltérő és kiemelkedő betűkkel bíró névadatok hordozó veretek készítésénél. A szerszámban üreget képeztek a cserélhető névbetétek számára. Az első felirati betétlapot Scharff készítette, a későbbiek a körmöcbányai vésnökök.

27 A bécsi verde csak a verőszerszámokat küldte el. Az előállításukhoz szükséges vezérszerszámokat (anyató, apató) magánál tartotta.

28 MTA KIK Kt. RAL, 341/1909. Elismervény az érmek átvételéről.

Az elszámolás az MTA nyári szünete miatt késedelmet szenvedett. A verde augusztus elején két reklamáló levelet²⁹ is küldött az MTA-nak, hiszen az átvételi igazolásokat nem küldték vissza, és a négy darab ólomlenyomatot sem fizették ki. Az akadémia augusztus 16-án küldte vissza az elismervényeket, és utalványozott a lenyomatokért 23 K 20 f-t.

Az alapítvány elértéktelenedése és kényszerű megszüntetése

Az első világháborút követően kialakult pénzügyi válság és a korona elértéktelenedése 1922-re sosem látott hiperinflációba torkollott. Az infláció mértékét jelzi, hogy az árszínvonal az 1914-es bázishoz képest 1924-re 20–30 000-szeresére nőtt.³⁰ A pénzromlás az alapítvány anyagi alapját is elértéktelenedítette, s ez a jutalmazási gyakorlat megváltozását is törvényszerűen maga után vonta. Az arany drágulási jelzőszáma³¹ 1915 decemberéhez képest 3450-szeres növekedést mutatott. Az aranyérem ára az 1915. évben fizetett 1386,70 koronával szemben 1921-ben legalább 4 784 115 korona lett volna (az elszegényedett, vagyonát jórészt hadikölcsönbe fektető MTA állami támogatása 1920-ban mindössze 126 000 korona volt). Mivel az alapítvány kamata nem biztosította a fedezetet, többé nem került sor a Scharff-féle aranyérem odaítélésére. A 2000 koronás pénzjutalmat utoljára 1921-ben utalványozták ki, amit Kandó Kálmán nagylelkűen visszaadományozott az Akadémiának. Az 1922–23-as hiperinfláció után már pénzjutalomra sem futotta, az alapítvány 1936. évi megszüntetéséig csupán névre vésett, Böhm-féle bronz jutalmi érmek kerültek átadásra. Ezek kizárólag erkölcsi megbecsülést jelentettek, és esztétikai kvalitásokkal bírtak; anyagi értékük gyakorlatilag elenyésző volt. Az ünnepélyes átadás szándéka is eltűnt: a díjazott a számára megítélt érmet – a többi akadémiai díj ügymenetével megegyezően – személyesen vagy postai úton vehette kézhez.

Az 1935-ös nagygyűlésen újfent meghirdették a Wahrmann Mór-érmet, mégpedig a kereskedelem terén az 1930–1935. években szerzett érdemek jutalmazására. Kornis Gyula (1885–1958) vezetésével 1936 elején felállt az öttagú bíráló bizottság is. 1936. február 6-án az Igazgató Tanács ugyanakkor napirendjére tűzte a korona inflációja miatt elértéktelenedett alapítványok ügyét.³² Elfogadtak egy határozatot, mely szerint a kiüresedett anyagi háttérű alapítványok összevonatnak. Az április 24-i Igazgató Tanácsi ülés³³ – az osztályok teljes körű támogatásától övezve – véglegesítette a döntést. A Wahrmann Mór-érem odaítélésére kikül-

29 MTA KIK Kt. RAL, 406/1909. Pénzverő elismervényt kér, 2 darabot; MTA KIK. Kt. RAL, 410/1909. A pénzverő hivatal újra ír elismervények ügyében, kéri a lenyomatok árát.

30 BOTOS 2015, 70–138.

31 DÁLNOKI-KOVÁTS 1921, 291.

32 MTA KIK. K 1349, 1936. február 6., 3. pont.

33 MTA KIK. K 1349, 1936. április 23., 24. pont.

dött bizottság is egyhangúlag csatlakozott a javaslatához, kérvén, hogy a csekély maradvánnyal bíró alapítványt olvasszák be az egyesített alapítványokba, mert a „Wahrmann-jutalom összege megsemmisült, érem sem áll rendelkezésre, ez a jutalom még a képlegesnél is kevesebb”. Az Igazgató Tanács a javaslatot elfogadta, s ezzel a Wahrmann Alapítvány jogilag megszűnt.

Az első szériából megmaradt érmek

Az anyaggyűjtés során számba vettük, hogy a Wahrmann-érmek első szériájából jelenleg melyek azok a darabok, amelyek megmaradtak. A négy darab névre vert aranyérem közül egyedül a Bláthy Ottó Titusz nevét hordozó érem felbukkanásáról volt adatunk. Először a Polgár Galéria 2011-es karácsonyi árverésén³⁴ bukkant fel a darab, innen egy magánszemély vásárolta meg, akitől végül szintén vásárlás révén a Magyar Nemzeti Múzeum vette meg 2021 decemberében. A további három példány lappang valahol, esetleg megsemmisült.

A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának gyűjteményében szerepel továbbá egy név nélküli arany példány (Itsz. MNM.ET.72 A.1901.), amelyet a múzeum 1901-ben vásárolt meg a körmöcbányai verdétől, továbbá egy név nélküli ezüst példány (Itsz. 53.1974-88., 150,56 g súllyal), illetve egy ólomból készült előlapi leveret (Itsz. R. III. 1264.). Az iratokból kiolvashatóan tíz készlet egyoldalú ólomlenyomat készült el, ebből egy készlet név nélküli volt. Az MTA KIK Kézirattára éremgyűjteményében egy előlapi, továbbá egy név nélküli és egy Borbély Lajos nevére vert hátlapi leveret található.

A körmöcbányai verde az 1901-es párizsi világkiállításon bemutatta a Bezerédj Pál nevére vert ezüst példányt.³⁵

A Wahrmann Mór-díj újraalapítása

A Wahrmann-díjat az MTA 2003-ban, a 3/2003/IV. 25-i Elnökségi Határozattal újraalapította. Ezzel a gesztussal jelezni kívánták, hogy a kiegyensúlyozott fejlődés alapjául szolgáló innováció biztosítása érdekében a tudománynak és a gazdaságnak szorosán együtt kell működnie. A határozat szerint a Wahrmann Mór-érem „a tudomány, a kutatás-fejlesztés támogatása terén a gazdasági és állami élet területein tevékenykedő, kimagasló érdemeket szerzett személyeknek és szervezeteknek adományozható” – évenként legfeljebb két darab

34 90. Karácsonyi Művészeti Aukció 2011. december 5–8., Polgár Galéria és Aukciós ház, árverési katalógus, Budapest, 2011, no. 712.

35 GOHL 1906, no. 208b.

A Bláthy Ottó Titusz nevére vert Wahrmann-érem

érem. Az aranyozott ezüstből készülő éremnek a leírás szerint az Anton Scharff által 1897-ben tervezett éremmel egyező méretűnek és éremképűnek kell lennie. Azonban a 21. századi érmek korántsem olyanok, mint az eredetiek voltak. Nemcsak anyagukban, hanem megjelenésükben is eltérnek, hiszen az új sorozatot a Körmöcbányáról 1918-ban átmentett szerszámok másolataival készítették. Az eredeti verőtöveket a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Műtárgy-felügyeleti Irodája 2014-ben az egykori Állami Pénzverő emlékérem-, plakett-, kitüntetés- és zseton-verőszerszámainak tárgye gyüttese részeként műtárgyvédelmi eljárás alá vonta.³⁶ Az érmeke t 2003 és 2017 között a Metal Art Kft., míg 2018-tól a Magyar Pénzverő Zrt. verte – egy félkésznek tekinthető szerszámmal. Emiatt a díjazottak nevei véséssel kerültek rá az érmeke re, ellentétben az eredetiekkel, amelyeken a névmező domború betűit a verőtő különleges kialakítása tette lehetővé.

Bibliográfia

- BOTOS János 2015. A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. *Múltunk* 2015/3, 70–138.
- DÁLNOKI-KOVÁTS Jenő 1921. A megélhetés drágulása a háború kitörése óta. *Közgazdasági Szemle* 1921/63, 264–292.
- FRANK Tibor (szerk.) 2006. *Honszeretet és felekezeti hűség – Wahrmann Mór (1831–1892)*. Budapest.
- GOHL Ödön 1906. *Budapest újabb emlékérméi*. Budapest.
- KÓNYA Sándor 1994. „... Magyar Akadémia állíttassék fel...”: *Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990*. Budapest.
- MOLNÁR Erzsébet 2005. A magyar közlekedés nagyjai érmeke n és plaketteke n a Közlekedési Múzeum gyűjteményében. In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve* 14, 99–110.
- PALLAG Márta 2022. *A mecénás aranya / Gold of the Patron*. Budapest.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor – SOLTÉSZ Márton 2014. A Magyar Tudományos Akadémia első „emlepenz”-e. *Magyar Tudomány* 175/11, 1318–1324.
- VÖRÖS Károly 1995. Wahrmann Mór – egy zsidó politikus a dualizmus korában. *Budapesti Negyed* 3/2, 22–30.

36 A tárgye gyüttes nyilvántartási azonosítója: 300121, míg a verőtöveké: 314968 és 318518.